

Балахонова О.В., доктор економічних наук,
професор, професор кафедри бізнесу і права,
Вінницький соціально-економічний інститут
університету «Україна»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1447-4560>

Приймак Я., магістрант 2-го року
підготовки, спеціальність «Менеджмент»,
Вінницький соціально-економічний інститут
університету «Україна»

DOI: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2023-25-5>

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ДІАГНОСТИКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

METHODS AND PRINCIPLES OF DIAGNOSTIC BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті відмічено, що необхідність діагностики господарської діяльності підприємства обумовлена як необхідністю стимулювання та підвищення його фінансової стійкості, так і необхідністю нейтралізації негативних впливів ринкового середовища на діяльність суб'єкта. Процес діагностики господарської діяльності підприємства здійснюється за допомогою сукупності методів та розроблених методик діагностування стану виробничо-торговельної системи. Основні методи діагностики господарської діяльності підприємства: статус розробника методичного забезпечення процесу діагностики, характер показників та їх інформаційне забезпечення, напрямок (сфера) дослідження, методика формування аналітичних показників, методика дослідження аналітичних показників, методика формування узагальнюючого висновку. У процесі діагностики господарської діяльності підприємства застосовуються традиційні методи економічної статистики, математично-статистичні методи, прийоми експертного опитування, методи моделювання економічних процесів та складання прогнозів стосовно подальшого розвитку підприємства. Основними принципами виконання діагностики господарської діяльності підприємства є системність, комплексність, адаптивність.

Ключові слова: діагностика, фінансовий стан, економіка, безпека.

Abstract. The article notes that the need to diagnose the economic activity of the enterprise is due to the need to stimulate and increase its financial stability, as well as the need to neutralize the negative effects of the market environment on the activity of the entity. The process of diagnosing the economic activity of the enterprise is carried out using a set of methods and developed techniques for diagnosing the state of the production and trade system. The main methods of diagnosing the economic activity of the enterprise: the

status of the developer of methodological support for the diagnostic process, the nature of indicators and their information support, the direction (field) of research, the method of forming analytical indicators, the method of researching analytical indicators, the method of forming a generalizing conclusion. Traditional methods of economic statistics, mathematical and statistical methods, methods of expert survey, methods of modeling economic processes and making forecasts regarding the further development of the enterprise are used in the process of diagnosing the economic activity of the enterprise. The main principles of performing diagnostics of the enterprise's economic activity are systematicity, complexity, and adaptability.

Keywords: diagnostics, financial condition, economy, security.

Постановка проблеми. В сучасних умовах постійного розвитку ринкового середовища діагностика господарської діяльності підприємства набуває все більш важливого значення, оскільки успішне функціонування підприємства в більшій мірі залежить від неї. Якщо результати діагностики позитивні і підприємство фінансово стійке, то воно має переваги перед аналогічними підприємствами при отриманні позикових коштів, залученні інвестицій, підборі кваліфікованого персоналу. Чим кращий фінансовий стан підприємства, тим менш воно залежно від зміни кон'юнктури на ринку та значно знижує ризик банкрутства. Тому будь-яке підприємство повинно прагнути до забезпечення фінансової стійкості у довгостроковій перспективі, що здійснюється за допомогою діагностики його господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час вивчення різних аспектів діагностики господарської діяльності підприємства опубліковано у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних економістів, таких як Л.В. Андрєєва, К. Друрі, Н.А. Мамонтова, В.М. Родіонова, К. Хеддервік, А.Д. Шеремет та інші.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження методів та принципів діагностики господарської діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень дуже важливо володіти інформацією про фінансово-господарський стан підприємства на даний момент та перспективи його розвитку в майбутньому. Саме тому актуальним є питання створення системи діагностики господарської діяльності підприємства, що дасть можливість управляти його фінансовою стійкістю та прибутковістю. Необхідність діагностики господарської діяльності підприємства обумовлена як необхідністю стимулювання та підвищення його фінансової стійкості, так і необхідністю нейтралізації негативних впливів ринкового середовища на діяльність суб'єкта.

Діагностику господарської діяльності підприємства необхідно здійснювати в процесі всієї його діяльності. Вона визначається на певну конкретну дату, що дає змогу відповісти на такі запитання:

- наскільки ефективно підприємство здійснює управління грошовими потоками;

- яка віддача його виробничого потенціалу;
- наскільки підприємство є інноваційно активним;
- чи здатне підприємство протидіяти впливам зовнішнього і внутрішнього середовища [1, 4, 5, 8, 11, 14, 18, 21].

Процес діагностики господарської діяльності підприємства здійснюється за допомогою сукупності методів та розроблених методик діагностування стану виробничо-торговельної системи. Класифікація методів діагностики господарської діяльності підприємства наведена у табл. 1 [3, 6, 7, 10, 13, 17, 21, 22, 24].

Таблиця 1.

Методи діагностики господарської діяльності підприємства

Класифікаційна ознака	Різновиди
Статус розробника методичного забезпечення процесу діагностики	- державні методики – обов'язкові для державних підприємств та установ, а також для визначеного у законодавчому порядку переліку організацій; - наукові методики – носять рекомендаційний характер.
Характер показників та їх інформаційне забезпечення	- кількісні показники: - бухгалтерська та статистична звітність; - дані управлінського обліку; - дані оперативного обліку; - податкова звітність; - комбіновані джерела; - якісні показники: - респондентні; - експертні; - змішані показники.
Напрямок (сфера) дослідження	- виробничий потенціал; - ресурсне забезпечення; - організація управління; - інноваційна активність; - фінансово-майновий стан; - результати виробничо-господарської діяльності; - комбінований підхід.
Методика формування аналітичних показників	- коефіцієнтний підхід; - агрегатний підхід; - індексний підхід
Методика дослідження аналітичних показників	- динамічний аналіз; - порівняльний аналіз; - еталонний (нормативний) аналіз.
Методика формування узагальнюючого висновку	- суб'єктивні методи; - об'єктивні методи.

У процесі діагностики господарської діяльності підприємства широко застосовуються традиційні методи економічної статистики, математично-статистичні методи, прийоми експертного опитування, а також особливу цінність становлять методи моделювання економічних процесів та складання прогнозів стосовно

подальшого розвитку підприємства, що слугують вихідною базою для забезпечення управлінських функцій достовірною інформацією [2, 6, 9, 12, 13, 15, 22].

Важливим моментом для застосування системи оцінки та діагностики господарської діяльності підприємства є правильний вибір критичних значень параметрів діяльності підприємства та обґрунтування рівня стійкості, який необхідно підтримувати, а також до якої величини допустиме короткострокове зниження даного показника.

Вся сукупність методів діагностики господарської діяльності підприємства поділяється на дві групи: експрес-діагностика та фундаментальна діагностика стійкості роботи господарюючого суб'єкта [3, 5, 8, 13, 14, 19, 20].

Експрес-діагностика проводиться на основі даних фінансової звітності та містить попередній аналіз фінансової стійкості підприємства. Система експрес-діагностики забезпечує раннє виявлення ознак кризи розвитку підприємства та дозволяє здійснити оперативні заходи для її нейтралізації. До таких методів віднесемо:

- аналіз системи фінансових коефіцієнтів;
- горизонтальний (часовий) аналіз;
- вертикальний (структурний) аналіз;
- трендовий аналіз;
- порівняльний аналіз;
- аналіз платоспроможності підприємства;
- оцінка діяльності підприємства за системою показників Бівера.

В системі забезпечення фінансової стійкості важливе значення відіграє економічна стійкість підприємства як інтегруючий параметр, який акумулює результати його діяльності. Саме тому оцінці та аналізу рівня стійкості фінансового стану підприємства у процесі діагностики його господарської діяльності приділяється значна увага [4, 10, 12, 17, 22, 23].

Під фінансову стійкість розуміють такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, що забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику.

Метою даного аналізу є вивчення структури та динаміки зміни фінансових показників, виявлення причин, що зумовили ці зміни, а також оцінка можливих наслідків для збереження підприємством власних позицій.

Серед показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства, найбільш часто застосовують такі:

- ліквідності та платоспроможності;
- фінансової стабільності;
- ділової активності;
- рентабельності діяльності підприємства [5, 7, 8, 13, 17, 21].

Аналіз цих показників здійснюється через порівняння отриманих значень коефіцієнтів з базовими величинами з наступним формуванням трендів їх зміни за визначений період часу, необхідний для оцінки. Базовими величинами при цьому можуть виступати:

- середньогалузеві значення показників;
- значення показників діяльності підприємства за минулий рік;
- середні значення показників діяльності підприємства, що відносяться до минулих періодів, сприятливих з точки зору фінансового стану;
- значення показників, рівень яких саме підприємство вважає для себе достатнім;
- значення показників, розрахованими за даними звітності найбільш успішних конкурентів;
- теоретично обґрунтовані або отримані в результаті експертного опитування оптимальні (нормативні) значення показників.

Оптимальні значення показників фінансової стійкості підприємства можуть задаватися у вигляді як дискретних величин, так і певних інтервалів, в межах яких підприємство знаходиться у стані фінансової безпеки [2, 9, 16].

Отже, виконання діагностики господарської діяльності підприємства являється однією з визначальних засад його функціонування, яка виконує інформаційне забезпечення відносно того на якому ступеню економічного розвитку знаходиться досліджуване підприємство, і які шляхи необхідно запровадити для забезпечення умов його подальшого фінансового процвітання.

Основними принципами виконання діагностики господарської діяльності підприємства є:

- системність – узгодженість кожного елемента оцінки та забезпечення взаємозв'язку з іншими елементами механізму забезпечення фінансового управління;
- комплексність – охоплення всіх основних аспектів фінансового стану при обстеженні досліджуваного підприємства;
- адаптивність – постійний моніторинг та аналіз результатів оцінки фінансового стану з метою коригування фінансових показників стратегічних планів та управлінських рішень [13, 16, 20, 24].

Таким чином, ефективність та якість діагностики господарської діяльності підприємства у значній мірі визначаються характеристиками методологічного та програмного забезпечення. Основними елементами методологічного забезпечення являється система показників, джерела інформації, методи і процедури оцінки, що використовуються для дослідження, методичні підходи до розрахунку даних показників, рекомендації щодо узагальнення та представлення результатів оцінки (табличні, графічні) для прийняття відповідних рішень.

Висновки. Діагностика господарської діяльності підприємства як специфічна категорія характеризується здатністю: [збалансовувати сукупність наявних економічних ресурсів підприємства для досягнення поставлених цілей; [зберігати та підтримувати основні параметри своєї діяльності в заданих, чітко визначених

межах;[[[забезпечувати подальший поступальний розвиток підприємства, використовуючи власний потенціл; реалізовувати економічні інтереси підприємства, його місію та стратегічні завдання;[адаптації системи до тенденцій, що розвиваються у зовнішньому середовищі;[функціонувати на засадах самофінансування і автономності у формуванні власного оборотного капіталу: організувати виробництво, результат якого відповідає очікуванням цільової групи споживачів по відношенню до ціни та якості; забезпечувати прибутковість діяльності, що є джерелом ресурсів для ефективної – рівень фінансової стійкості залежить від того, чи володіє підприємство величиною прибутку, достатньою для підтримки його сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.
2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації: Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*. 2021. С. 323-325.
3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.
4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.
5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць*. 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.
6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць*. 2020. Серія: Економіка і менеджмент. Вип. 43. С.4-12.
7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць*. 2021. Вип. 6. С.4-13.
8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств»*. 2021. С.57-59.
9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.
10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»*. 2021. С.55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.
12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф. «Фінансові та економічні аспекти підприємництва»*. 2018. С.113-115.
13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *«Економіка. Фінанси. Право»*. № 11/1. 2017. С.54-58.
14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал «Сталий розвиток економіки»*. № 2. 2017. С.83-89.
15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцева О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.
16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82>.
17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.
18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.
19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації: Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*. 2020. С. 351-353.
20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації: Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*. 2020. С. 348-351.
21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*. 2021. С. 74-77.
22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*. 2021. С. 77-80.
23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14>.